

7. Ilyich, M. E. (2023). Big data analysis in education. *World Bulletin of Management and Law*, 23, 74-76.

8. Бакиева, З. Р., & Мамараджапов, О. Э. (2017). К вопросу о мобильном обучении с помощью современных технологий и язык программирования java. In *Информатика: проблемы, методология, технологии* (pp. 13-16).

9. Abduraxmanova, S. A., & Jo‘rayev, X. (2022, February). Modern web technologies used in professional education. In *Conference Zone* (pp. 178-179).

10. Kadirbergenovna, B. L. (2023, November). Distance education system as a modern method of training. In *E Conference World* (No. 2, pp. 97-102).

RAQAMLI JAMIYATDA MUTAXASSISLIK FANLARNI O‘QITISHDA DIDAKTIK VOSITALARDAN FOYDALANISHNING METODIK

ASOSLARI

*Anarkulova G.M. – Nizomiy nomidagi
TDPU Professional ta’lim metodikasi
kafedrasi professori, p.f.n.*

*Xabibullayeva Mehri Murodjon qizi -
Nizomiy nomidagi TDPU Professional
ta’lim yo‘nalishi TMJ-302 guruh talabasi*

O‘qitishiing didaktik vositalari ta’lim jarayonida ta’lim mazmunini yoritish orqali o‘quvchilarda zaruriy bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish, ularning ta’limiy bilish, o‘rganish, ilg‘ash faoliyatini boshqarish, barkamol rivojlantirish, tarbiyalash uchun o‘quv-tarbiyaviy jarayonida foydalaniladigan materiallar tizimidir.

Didaktik vositalar o‘quv ma’lumotini (axborotli) uzatish uchun, o‘qitish jarayonini boshqarish, nazorat qilish hamda ta’lim mazmunini o‘rgatuvchi va o‘rganuvchi faoliyatida muhim o‘ringa ega bo‘lib, ularni o‘z o‘rnida ishlatishni talab qiladi. Didaktik vositalarni ta’lim jarayonida asosli qo‘llash uchun avvalambor ularning turlarni, funksional imkoniyatlarini bilish kerak. Shuning uchun ham har

bitta o'qitish vositasining funksional (xizmat vazifasi) nimadan iborat ekanligi haqida tushunchaga ega bo'lmoq kerak. Demak buning uchun har bitta o'qitish vositasining turini uning bajarish vazifasini va qaerda qo'llash yoki undan foydalanish jadvalini tuzish maqsadga muvofiqdir.

O'qitish vositalari moddiy va ideal ob'ektlarga bo'linib, ular ta'lim jarayonida axborotlarni beruvchi, yetkazuvchi uzatuvchi sifatida qo'llaniladi va o'quvchi hamda o'qituvchining (pedagogning) faoliyat quroli sifatida foydalaniladi.

O'qitish vositalari xilma - xil bo'lib, uning asosiga qo'yilgan belgilariga qarab quydagicha tasniflanishi mumkin. Ob'ektlar tarkibi bo'yicha moddiy (xona, jihozlar, mebel, kompyuterlar, dars jadvali hamda ideal (bekami - ko'st) -sonli modellar, xayoliy tajribalar, obrazli ko'rinish, olam modeli va boshqalar);

Manba ko'rinishi bo'yicha - sun'iy (priborlar, rasmlar, darsliklar) va tabiiy (natural ob'ektlar, preparatlar, gebariylar);

Murakkabligi bo'yicha - oddiy (namunalar, modellar, xaritalar) va murakkab (videomagnitafonlar, kompyuterlar seti);

Foydalanishi bo'yicha dinamikli (video) va statistik (kodopozitivlar);

Tuzilish xususiyatiga qarab - tekis (kartalar), xajmli, (Maketlar), aralash (er modeli), virtualli (multimediya dasturlari);

Tasir etishi xarakteriga qarab - vizual (ko'rinishli) -diagrammalar demonstratsiya priborlari, audioalbom, magnitafonlar, radio) ovozli ko'rinishli (televizorlar, videofilmlar);

Axborotlarni tashishi yoki berishi bo'yicha - qog'ozli (darsliklar kartotekalar), magnit optimli (filmlar), elektronli (kompyuter dasturlari), lazerli (SD - ROM);

Ta'lim mazmuni bo'yicha - dars darajasidagi o'qitish vositalari (matnlar va boshqalar) fan darajasidagi (darsliklar) o'qitish jarayoni darajasida (o'quv kabinetlari);

Texnologik taraqqiyotga nisbatan bo'yicha-an'anaviy (ko'rgazmali qo'llanamalar muzeylar, bibliotekalar), hozirgi davrda ko'plab ishlatiladigan (axborot vositalari, o'qitishining multimediya o'qitish vositalari, kompyuterlar) va

kelajakli (veb - saytlar, lokal va global kompyuterlar setlari. ta'limning- bo'lingan tizimlari).

Didaktik vositalar yordamida o'qitish maqsadlariga erishiladi. Shuning uchun ular o'qitish vositalari va tarbiyalash vositalari bo'lib hisoblanadi, chunki didaktikada o'qitish va tarbiya birgalikda amalga oshiriladi.

Hozirgi kunda didaktik vositalar klassifikatsiyasi o'qitish klassifikatsiyasiga asoslangan bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

1. O'quv-ko'rgazmali qo'llanmalar;
2. O'quv-uslubiy adabiyotlar;
3. O'quv-ishlab chiqarish va laboratoriya jihozlari, materiallari;
4. O'qitishning texnik vositalari.

O'qitishning texnik vositalari bu yerda har tomonlamali murakkablashtirilgan didaktik vositadir. Chunki, o'qitishning texnik vositalari yordamida xar-xil didaktik vazifalarni hal qilish mumkin, ya'ni ko'rgazmaligini oshirish, o'quvchilarga har xil tafsilotlarni, o'zgarishlarni ko'rsatish mumkin; bilimlarni mustahkamlash; o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish va xokazolar.

Hozirgi davrda internet tarmoqlari va elektron vositalar kommunikatsiyasi, masofadan o'qitish vositalari keng ko'lamda ta'lim tizimiga kirib kelmoqda va ishlatilmoqda. Media ta'lim nima? Mediota'lim pedagogikada yangi yo'nalish bo'lib, kommunikatsiya (aloqa) ko'pchilik aloqa kommunikatsiyalarini o'quvchilar tomonidan o'rganishni z'tiborga oladi. Ya'ni: matbuot, televideniya, radio kino video va boshqalar. Ta'limda mediota'lim vositalari sifatida axborot muhiti elementlari: darslik, ko'pchilik axborot vositalari (nashriyotlar radio, televideniya), video, kompyuter o'qitish dasturlari va o'yinlar, multimedia, Internet axborot setlari (turkumlari) foydalaniladi.

Mediota'lim mazmuni quyidagi tarkibiy qismlardai iborat;

- Ko'pchilik axborot vositalari kanallar orqali beriladigan axborotni o'zlashtirish va qayta ishlashga o'qitish;

- Kompyuterlar, modemlar, fakslar, multimedialar va boshqalarni ishlatish orqali kerakli axborotlarni qabul qilish, uzatish, tayyorlash va topish bo'yicha ko'nikmalarni shakllantirish

- O'quv kompakt - disklar. Oxirgi vaqtda har xil o'quv kurslari, fanlari bo'yicha lazerli kompakt - disklar (SD - ROM) keng tarqalmoqda. Bu axborotlarni tanishuvchilar ya'ni kompakt -diskda har xil ekran ovozli vositalar joylashtiriladi va ular kompyuterlardan foydalanishga moslashtirilgan. Bunday vositalarda ta'lim jarayonida foydalanish ko'zda tutilgan. Bu kompakt - disklar hozirgi kunda foydalanish bilan birga ayrim kamchiliklardan ham holi emas.

Bu yerda yana bitta tabiiy savol turibdiki, nima uchun o'quv-ishlab chiqarish jihozlarini didaktik vositalar doirasiga kiritiladi? Chunki, o'quv jarayonida qo'llaniladigan stanoklar, agregatlar, priborlar, asboblari, materiallar, mashina va mexanizmlar ishlab chiqarish vositalarigina bo'lib qolmay, balki o'quv jarayonida o'quvchilarda zaruriy bilim va malakalarni shakllantirishda ishlatiladi.

Umumiy holda o'qitish vositalari majmuasi quyidagi pedagogik talablarga javob berishi kerak:

1. Har bitta o'quv mavzusi, o'quv elementlari uchun didaktik o'qitish vositalari ishlab chiqilishi va aniqlanishi kerak. Bunda asosiy e'tiborni fan dasturlaridagi mazmunning qanchalik yakunlangan qismlariga e'tibor berishi kerak.

2. Didaktik o'qitish vositalari majmuasida didaktik vositalar o'qitish maqsadi, mazmunining umumiyligidan kelib chiqqan holda o'quvchilarda zaruriy bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishga xizmat qilishi zarur. Har bitta mavzu bo'yicha o'qitish vositalari o'quv-tarbiyaviy jarayonga xizmat qilish va yuqori darajadagi pedagogik samaradorlikni ta'minlashi zarur.

3. Didaktik o'qitish vositalari majmuasiga kiradigan hamma o'qitish vositalari o'quv dasturi, darslik mazmuni va didaktik o'qitish tamoyiliga mos kelishi zarur.

Didaktik vositalar o'quvchilarda o'qishga va o'zlashtirishga, mehnat qilish, kuzatuvchanlik ham qiziquvchanlikni o'stirishga xizmat qilishi kerak.

4. O‘qitish vositalari o‘quv-tarbiya jarayonining asosiy tarkibiy qismlari: darsning maqsadi, vazifalari, mazmuni, shakli va metodlari bilan moslashtirilgan bo‘lishi zarur. Bu esa modulli yondoshish muhim ahamiyatga ega.

5. O‘qitish vositalari o‘qituvchilarning o‘qitish faoliyati elementlari va o‘quvchilarning o‘quv faoliyatini modellashtirish va o‘quv-tarbiyaviy jarayoniga qo‘llanilishini ta‘minlash zarur.

6. O‘qitish vositalari bir-birini almashtira olishi o‘zaro mavzuni o‘tish metodikasi bilan ham muvofiqlashtirilgan bo‘lishi hamda bitta o‘ziing didaktik yo‘nalishiga ega bo‘lishi zarur.

7 Har bitta o‘qitish vositasi turi ya‘ni majmuaga kiruvchilar yuqori darajadagi ko‘rgazmalikka va estetik ko‘rinishga ega bo‘lishi kerak.

8. Didaktik vositalar majmuasi o‘quvchilarda yuqori darajada fanni o‘zlashtirishga, diqqatini va faolligini oshirishga hamda mustaqil ishlashga qiziqtirishi zarur.

9. Didaktik vositalar majmuasiga kiruvchi o‘qitish vositalari psixofiziologik, texnikaviy ergonomik va nafasat-estetik talablarga javob berishi kerak.

10. Didaktik vositalar majmuasi o‘qituvchi va o‘quvchilar mehnatini ilmiy asosda tashkil qilishga hamda darslardagi o‘quv vaqtini unumli foydalanishga xizmat qilishi zarur.

Didaktik vositalarni tanlash metodikasi. Biror o‘quv predmetini o‘rganish - dars berishdan oldin o‘quv dasturini va darsligini chuqur o‘rganilib, so‘ngra bu predmetdan dars berish jarayonini o‘qitish vositalari majmua bilan ta‘minlash masalasi hal qilinishi kerak. Bu esa quyidagi bosqichlardan iborat:

- 1) o‘quv dasturi tahlil qilinadi va tematik rejasi tuziladi;
- 2) darsda o‘qitish vositalaridan foydalanish zaruriyati aniqlanadi;
- 3) zarur bo‘lgan o‘qitish vositalari ruyxati aniqlanadi (tuziladi);
- 4) markazlashtirilgan holda beriladigan yoki mavjud o‘qitish vositalari belgilanadi;
- 5) ishlab chiqilishi ya‘ni zarur bo‘lgan o‘qitish vositalari aniqlanadi;

6) didaktik vositalarni bir-biri bilan muvofiqlashtiriladi ya'ni kelishtiriladi, so'ngra uning majmuasi aniqlanadi

7) O'qitish vositalari o'quv predmetining mazmuniga mosligi aniqlanadi.

O'quv jarayonini didaktik vositalar bilan majmuaviy uslubiy ta'minoti faqatgina jadvallar tuzish, uning funksional imkoniyatlardan aiiqlash bo'lmasidan bu ustida uzoq ishlashni talab qiladigan jarayondir. Bu esa o'z navbatida ta'lim - tarbiya jarayonini takomillashtirishga uning samaradorligini oshirishga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Xodjaboev A.R., Anorqulova G.M., Parpiev O.T. Kasbiy ta'limda o'qitish vositalaridan foydalanish metodikasi. T. O'MKHTTKMO va UQTI. T. 2010. -56 b.

2. Anarkulova G.M. Ta'limdagi islohatlar: Professional ta'lim tizimini takomillashtirish muammolari. Jurnal: *TDPU Axborotnomasi* 2020 y. №5, 161-165 bb

3. Anarkulova G.M. Texnologik ta'lim yo'nalishida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda innovatsion yondashuv muammolari. «Ta'limni takomillashtirishda innovatsion uslubda o'qitish va tarbiyalash» mavzusidagi. Respublika ilmiy- amaliy anjuman **MATERIALLARI** Nukus: 2022. 25-26 NOYABR

4. Anarkulova G.M. Ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni qo'llash: muammolar va yechimlar. "Universitet 4.0: ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar va zamonaviy tendensiyalar. xalqaro ilmiy va ilmiy-texnikaviy anjuman. – Toshkent, 2023.18 mart

TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN

FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI

Sayidova Muxtaram Xamidullayevna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti,

"Texnologik ta'lim" kafedrasi o'qituvchisi e-

mail: m.sayidova@cspi.uz

Mehnat bozori bitiruvchilarni tayyorlashning sifat jihatidan boshqacha mazmunini talab qiladi. Raqamlashtirish nafaqat ta'lim mazmuniga, balki uni tashkil